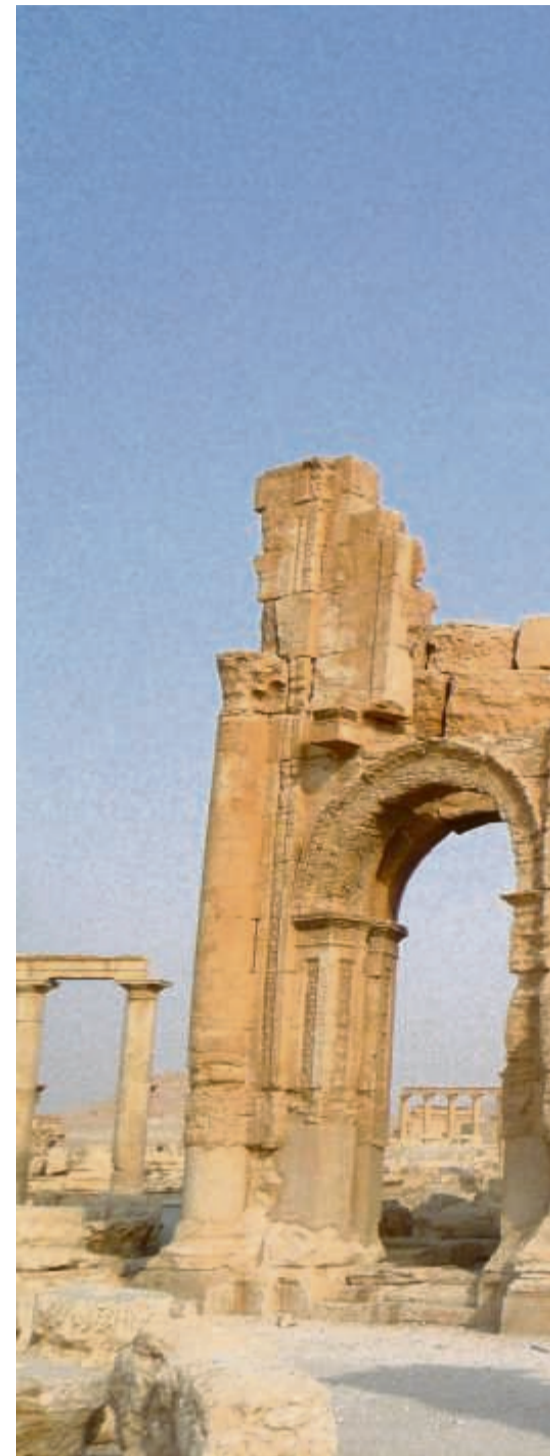

Skønheden fra Palmyra. Vi ved ikke, hvem skønheden var. Navneindskriften og hendes dødsår er ikke bevaret. Vi ved dog nu, at hun stammer fra graven Qasr Abjad, som Kai Harald Ingholt (1896-1985) udgravede i 1928. Hendes træk viser indflydelse fra Østen og er samtidig præget af den lokale palmyrenske portrætstil. De overdådige smykker afspejler Palmyras rigdom. Foto: Ny Carlsberg Glyptotek

Palmyra i det nuværende Syrien var som det sidste stop på den ældgamle silkerute en af den antikke verdens vigtigste byer i den romerske periode, og her opstod en enestående kultur. Købmændene fra Palmyra blev kendt i store dele af den antikke verden, og deres velstand gjorde dem i stand til at bygge søjlegange, templer og imponerende gravmonumenter med op til 400 grave med portrætter af de afdøde. Byen var i lange perioder selvstændig, men kom i første århundrede før Kristus under romersk indflydelse. Arkivfoto fra 2010: Sandra Auger/Reuters

Skønhed og død i Palmyra

Interview. Dansk forskning i gravportrætter fra Palmyra foregår i kapløb med Islamisk Stats ødelæggelser af byen.

Af **Bent Blüdnikow**
bbl@berlingske.dk

I maj 2015 erobrede terrorbevægelsen Islamisk Stat, IS, den gamle kulturby Palmyra, antikkens Tadmor, i Syrien.

Hurtigt efter begyndte ødelæggelsen af flere flere af byens klassiske templer, og modstanderne blev myrdet på bestialsk vis. En af dem, Islamisk Stat først torturerede og derefter halshuggede, var Khaled al-Asaad, der havde været chef for det historiske Palmyra i mere end 40 år.

Danske Rubina Raja, professor i klassisk arkæologi, har været i Palmyra gentagne gange, og hun har også mødt Khaled al-Asaad. Hun forsker i de relieffer med fremstillinger af afdøde, som der findes mere end 2.800 af fra Palmyra. Disse gravportrætter er med deres unikke kunstneriske formsprog og historik fornem portrætkunst.

Rubina Raja, hvorfor netop forske i disse portrætter?

»Vi havde med tidlig dansk forskning og den store samling på Ny Carlsberg Glyptotek af gravportrætter grundlaget for at igangsætte et oversigtsværk over portrætterne fra

Rubina Raja er professor i klassisk arkæologi ved Aarhus Universitet. Hun er aktiv feltarkæolog og leder af et dansk-tysk udgravningsprojekt, og hun har været leder af internationale udgravninger i Jordan. Siden 2012 har hun stået i spidsen for projektet med portrætterne fra Palmyra. Rubina Raja har ikke været i Palmyra, siden Islamisk Stat erobrede byen, men hun og hendes kollegaer frygter flere ødelæggelser. Foto: Scanpix

Palmyra. Min intention var at videreføre og fuldende denne forskning, så vi har et endnu bedre grundlag for at vurdere de fantastiske portrætter i en større sammenhæng. Islamisk Stats fremtrængen gør desværre vor forskning endnu mere aktuel, for det er nu afgørende vigtigt, at vi ved mest muligt om denne by og dens portrætkunst, hvis mere ødelægges.«

Er der en fare for, at alt ødelægges?

»Der er oplysninger, der tyder på, at en del er ødelagt, men nogle af de mest alarmende oplysninger kommer fra det syriske regime og skal tages med et forbehold. Der foregår en del manipulation med den information, der kommer medierne i hænde.«

Hvor stor en rolle spillede de danske forskere i den tidlige udforskning af Palmyra?

»De var i høj grad afgørende for den arkæologiske forskning i begyndelsen af 1900-tallet. Harald Ingholt var blandt de førende videnskabsfolk i tiden, og dansk arkæologi har altid været med fremme, hvor den vigtige forskning skete.«

Var Palmyra vigtig for handlen i antikken?

»Så absolut. Det var virkelig sidste stop på silkeruten, der bragte varer frem og tilbage mellem Østen og Vesten. Vi kender byen fra kilder fra ca. 2000 år før Kristus, og den-

➔ fakta

ZENOBIA

- Zenobia var mor til den kun tiårige Vaballathus, der blev konge over Palmyra i 267 efter Kristus, men i virkeligheden var det Zenobia, der regerede.
- Klassiske kilder beskriver hende som overmåde smuk og begavet, ja, smukkere end Kleopatra. Hun var en dygtig rytter og red og spiste gerne med sine soldater.
- Zenobia udvidede styrets grænser ved at erobre nærliggende områder og endda angribe og erobre Ægypten. Hun erklærede sig som Ægyptens dronning og gik nordpå og nåede frem til Ankara med sine tropper. Hun erklærede sin loyalitet over for Rom, men syntes i realiteten ikke at adlyde Rom.
- Da hun og sønnen antog titler af kejsere, var det klart, at en konfrontation med Rom var uundgåelig. Rom sendte derfor tropper både mod Ægypten og mod Zenobias hær i Anatolien. Ved flere slag blev Zenobias hære slået og hun søgte tilflugt tilbage i Palmyra.
- Romerne belejrede derefter Palmyra, men Zenobia nægtede at overgive sig. Hun forsøgte at flygte østpå, men blev taget til fange af romerne og blev ført til Rom. Om Zenobias endelige skæbne hersker der tvivl. Nogle mener, at hun blev ført frem i guldlænker i Rom og derefter halshugget, mens andre kilder mener, at kejseren benådede hende, og at hun fik efterkommere.

gang hed byen Tadmor. Vil man forstå den antikke verden, så er Palmyra en central del af fortællingen. Den tabte i betydning, da dronning Zenobia gjorde oprør mod romerne, og byen blev ødelagt, og selv om den til dels blev genopbygget, så genvandt den aldrig sin centrale placering. I mange år eksisterede den som et mindre bysamfund med en glørværdig fortid og blev først genopdaget af vestlige rejsende i 1700-tallet og af arkæologer i 1900-tallet.

Du og din forskergruppe har registreret 2.800 portrætter fra verdens museer og Palmyra selv?

»Ja, for at være helt præcis 2.854 til dags dato, og vi er ganske sikre på, at disse portrætter alle er fra Palmyra.«

Hvordan kan I vide det?

»Fordi det er en så speciel kunstnerisk stil, at man ikke er i tvivl, når man ser portræterne. De er kunstnerisk let genkendelige. De blev fremstillet af den lokale kalksten, hvilket også gør dem nemme at identificere, og ofte var der indgraveret en indskrift på palmyrensk aramæisk ved siden af den afdøde på relieffet. Portræterne har næsten alle samme kunstneriske udtryk med skarpe ansigtstræk og fremtrædende øjne. Desuden kan man gennem beklædningen og smykkerne også klart identificere dem som kommende fra Palmyra.«

De er mere end blot portrætter?

»Ja, de er egentlige relieffer – altså ikke rundskulpturer. De viser mere end det, som

vi normalt forstår ved en portrætbuste, idet de viser en del af resten af kroppen, beklædning og smykker, så vi får information om langt mere end blot ansigtet. Ofte går portrættet helt ned til navlen, fordi de skulle passe foran i gravnichen i graven og lukke den.«

Hvad står der på indskrifterne?

»Der står som regel navnet på personen, som er begravet og ofte også på op til fem generationer af den afdødes slægt.«

Disse portrætter har længe været kendt i den videnskabelige verden, men hvor meget vægt har man lagt på dem?

»Vores forskning er med til at gøre dem til en mere væsentlig kilde end tidligere, og med i vor forskning er også, at vi opprioriterer deres kunstneriske værdi, idet de tidligere ikke blev regnet for stor kunst. Det er de i mine øjne, men nogle er selvfølgelig bedre end andre. Og det, at vi nu kan sammenligne en stor mængde af portræterne, gør en enorm forskel på statistiske analyser og ved sammenligning med materiale fra andre dele af den antikke verden.«

På Ny Carlsberg Glyptotek findes en af de smukkeste af portræterne fra Palmyra. Portrættet, der har fået tilnavnet Skønheden fra Palmyra, vakte opsigt, da det dukkede op i København i 1929, for Harald Ingholt fik portrættet transporteret direkte fra sine udgravninger i Palmyra til Beirut og derfra til København.

Skønheden fra Palmyra var så skøn, at

Berlingske i december 1929 bragte en artikel om og en tegning af hende. Hun bærer syv halskæder og rester af bemaling, herunder bladguld, og er en meget fin kunstnerisk fremstilling af en kvinde. Og så er det en sjældenhed, at farverne er bevaret.

Var det lovligt at få portrættet til København?

»Efter den tids love skete det fuldt lovligt, og Ingholt betalte for »Skønheden« helt efter reglerne.«

Var der en lighed med den afdøde?

»Der var en lokal tradition for portrætter med skarpe ansigtstræk, og de skulle sættes op i mørke rum med maling på. Så denne forudsætning skabte jo også betingelsen for, hvordan de kom til at se ud. Jeg tror, at de skulle have en vis lighed med den afdøde, for de varierer jo meget i udtryk, men de er ikke nødvendigvis naturalistiske.«

Lignede de den døde, ja eller nej?

»Der er ingen buster, der nødvendigvis helt ligner den afdøde, og heller ikke i dette tilfælde kan man sige, at de var nøjagtige gengivelser af den afdøde, men de bar nok en vis lighed. Portræterne skulle ikke blot ligne, for de havde også en helt anden funktion, nemlig at bære den dodes ånd videre.«

Kan man pege på ændringer i fremstillingen over tid?

»Det kan man, og hvis man tager kvinderne, så bliver de i den tidlige periode fremstillet med huslige objekter som nøgler og spindet. Efterhånden blev smykker hyp-

pigere, og de blev mere detaljeret gengivet. Mændene ændrer sig knapt så meget. Der er foruden kvinde- og mandeportrætter temmeligt mange præstefremstillinger. Jeg har kigget på netop fremstillingen af præsteportræterne og mener at kunne dokumentere, at de var sønner af eliten, og at præsteskabet gik i arv inden for familierne.«

Var mændene hovedsageligt købmænd?

»Ja, mange var nok involveret i handelen, men vi ved, at bueskytterne fra Palmyra var kendte i den antikke verden, og de optræder på Trajans sølje i Rom, så Palmyra var også en by med dygtigt militær, der skulle beskytte rejsende karavaner og købmænd, som blev udstationeret mange steder i den romerske verden.«

Er din forskning en del af en bredere nyorientering af den antikke verden?

»Ja, det handler for mig om, at vi ofte ser den antikke verden ud fra en græsk eller romersk synsvinkel, og med Palmyra ændrer jeg fokus og ser Palmyra som en verden med sin egen kultur og status. Portrætbusterne viser, at Palmyra var en kultur med sit eget sprog og kunstneriske stil, og at de ikke blot var et produkt af en græsk eller romersk kultur. Hvis jeg kunne vække borgerne fra deres grave og spørge dem, hvordan de så sig selv, så tror jeg, at de med stolthed ville sige, at de var palmyreanere.«